

KAREL VETTERL

NÉPDALOK OSZTÁLYOZÁSA ÉS RENDEZÉSE RITMUSKÉPLETEK ALAPJÁN

A Csehszlovák Tudományos Akadémia brnói Néprajzi és Folklór Intézetében kidolgozott népdalrendezés módszere sok tekintetben hasonlít Bartók rendezéséhez. A dallamrendezést mi is, úgy mint Bartók, a sorok által meghatározott dallamszerkezet vizsgálatával kezdjük. Csakhogy mi ezt a szerkezetet elsősorban ritmikai szempontból vesszük figyelembe (az egyes sorok ritmusképletei alapján). Ezt a sorrendet az indokolja, hogy a szlovák és morva népi énekes inkább megtartja a dallam ritmusképletét, mint a tulajdonképeni dallamot. A ritmusképlet rendszerint két okból változik: 1. szótagszám-változás (egyes szövegsorok hossza); 2. szubjektív okok (az előadó hangulata, egyéni előadásmódja, memória zavara, stb.). A ritmusképletek gyakran közeli rokonságot mutatnak s ezek rávezetnek bennünket a dallamrokonságokra is. (Bartók ennek az igazságnak már tudatában volt.) A dallamokat tehát a következő, ritmusképleteken alapuló, csoportokba osztjuk:

A) Izoritmikus dallamok: minden sorban azonos a ritmus és egyenlő a szótagszám illetve a metrikai egység, pl.: versláb.

B) Heteroritmikus dallamok: a sorokban két-, három-, négy-, sőt néha ötféle ritmus, soronkint azonos vagy eltérő szótagszámmal.

A **B)** osztály a következő három csoportra oszlik:

I. Szimmetrikus formák — melyekben a periódusok szimmetrikusan tagolódnak, pl. ab/ab, aab/aab, stb.

II. Aszimmetrikus formák, aszimmetrikus szerkezetűek: aaa/b, aa/ba, stb.

III. Változtatott ritmusú dallamok (melodies with „shifted” rhythm) különböző ritmusú ütemek váltakozása egy soron belül.

C) Szabálytalan illetve kötetlen formájú dallamok:

leginkább szabad versszerkezetre emlékeztető, bizonyos versszakmákon alapuló rögtönzések; csehül „halekacký”-nak nevezett pásztordalok, sirató énekek, ezenkívül némely parlando-rubato dal, az egyes verssorok szigorúbb kötöttsége nélkül.

D) Gyermekjáték-dalok

E) Hangszeres dallamok, melyek nem sorolhatók az **A)** vagy **B)** osztályba.

Az **A)** és **B)** osztály további szempontok szerinti tagolódása: 1. A dal vers-

sorainak *száma* (egysoros dallam igen ritkán fordul elő s külön csoportot alkot), a verssorok *formája*, ebben a tartalmi hasonlóságot v. különbséget kis vagy nagy betűkkel jelöljük¹ és a betűk közötti *cezura* (függőleges vonal) *helye*² szerint.

2. A sorok *hossza*, szótagszám szerint.

3. A sorok *ritmustagolódása*, az egy sorban levő ütemek szótagszámai, pl. a 6 szótagú sorban: 3.3, (3.2.1), 4.2, 2.4, (2.2.2) stb.

4. Az egyes sorok *dallamvonala* (dallam-görbe, ambitus stb.) szerint. Variánsok nem csak egy csoporton belül fordulnak elő, hanem különböző szerkezetű dallamok (különböző osztályok vagy csoportok) között is. Ezekre a kapcsolatokra mindig utalunk, de maguk a dallamok megmaradnak saját csoportjukban.

Megvizsgáltuk Járdányi Pálnak a kezdő és végző sorok viszonyára alapított rendszerét is (tekintet nélkül a ritmusképletekre). Nagyon sok esetben, a dallamvariánsok összefüggésére vonatkozóan, hasznosnak bizonyult. Gyakran azonban a mi céljainknak nem felelt meg.

Ezért inkább a különböző csoportok ritmusképleteit vetjük össze, noha ez több munkával jár, de mégis érdekes eredményekre vezet, a dallamvariánsok összehozásában is.

Mindazonáltal a dallamrendezésnek marad még néhány kérdése. E problémák közül többet alig lehet teljesen és kielégítően megoldani; pl. némely verssor vagy sorrészlet azonos szöveggel való ismétlődése (akár szerves szerkezeti vonás ez, akár egyéni szeszélyből eredő ismételtetés); továbbá a szövegrefrének és a sorok megszakítása különféle beszúrásokkal (ej, aj, oj, hej) és még ehhez hasonló kérdések.

Nem kevés megoldandó feladatot jelentenek a hibásan lejegyzett dallamok is.

Minden nehézség és tökéletlenség ellenére a bemutatott, ritmusszerkezeten alapuló rendszer — ezideig kb. 8000 kiadott morva dallamra alkalmazva — aránylag jó eredményeket mutat a variánsok és különleges szerkezetek kutatásában.

¹ Az *A*) osztályban (izoritmikus) egy betű elegendő.

² Lásd *B*) I. és II. példáit.